

BIZNES LOYIHALARI SAMARADORLIGINI TA'MINLASHNING AYRIM JIHATLARI

Sardor Omonov

*Toshkent davlat iqtisodiyot
universiteti dotsenti, PhD*

Sadoqat Salayeva

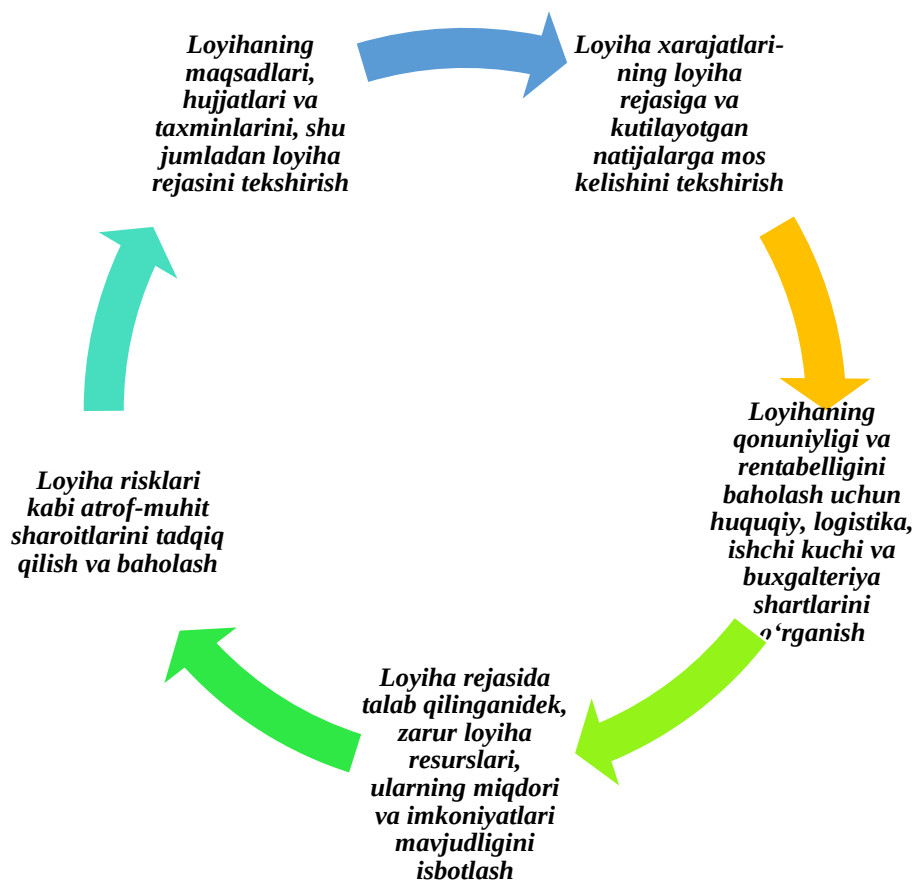
*O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi tinglovchisi*

Loyihalar samaradorligini baholashda “due diligence” amaliyotini samarali tashkil etishga e'tibor qaratish lozim. Loyihani rivojlantirish va loyihada “due diligence” amaliyotining biznes loyihalariga tatbiq etilishi taklif etilayotgan infratuzilma loyihalar uchun uning rivojlanishga yaroqliligini tasdiqlash uchun loyihani batafsil o'rganish, tegishli darajadagi tekshiruvlarni o'tkazish va aniq dizayn parametrlarini aniqlash loyiha ko'lamini rivojlantirish uchun zarur. Mazkur jihat yaxshi rejalashtirilgan va ishlab chiqilgan loyiha taqdim etilishini hamda loyiha uchun xarid jarayonlari aniq va mos ma'lumotlarga asoslanishini ta'minlaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, loyihani rivojlantirish va “due diligence” jarayoni loyihaga yoki investitsiya hayotiy sikliga yangi faoliyatlarni qo'shish uchun mo'ljallanmagan, balki loyiha muvaffaqiyati imkoniyatlarini oshirish uchun loyihaning qaysi bosqichida qaysi faoliyatni ko'rib chiqish kerakligi haqida ko'rsatma beradi. Yakuniy loyiha rejasida loyiha tashabbuskori tegishli loyihani rivojlantirish va “due diligence” jarayonini o'tkazishning darajasini va elementlarini tanlaydi.

Biznes loyihalarida loyihani rivojlantirish va “due diligence” amaliyotida e'tibor qaratiladigan jarayonlar sifatida taxminlar, xavflar va muammolarni aniqlash va tekshirish uchun tartibli va rejalashtirilgan axborot yig'ish, loyihaning texnik va texnik bo'lmagan maxsus talablarini aniqlash, muhim axborot va texnik qarorlarni qabul qilish nuqtalarini erta aniqlash, texnik, kontekstual, rejalashtirish va atrof-muhit masalalarini o'z ichiga olgan holda asosiy yetkazib berish yo'nalishidan tashqari mulohazalarni kengaytirish, davlat va pudratchilar o'rtasidagi muhim loyiha qarorlarini muvozanatlashga intilish, risklarni kamaytirish bo'yicha asoslangan rejalar ishlab chiqish va muhim muvaffaqiyat elementlarini tizimli ko'rib chiqishni ta'kidlash lozim (1-rasm). 1-rasmda loyihalarda “due diligence” amaliyotini tashkil etish yo'nalishlari aks ettirilgan bo'lib, mazkur yo'nalishlar sifatida quyidagilarni ta'kidlash lozim: loyihaning qonuniyligi va rentabelligini baholash uchun huquqiy, logistika, ishchi kuchi va buxgalteriya shartlarini o'rganish, loyiha rejasida talab qilinganidek, zarur loyiha resurslari, ularning miqdori va imkoniyatlari mavjudligini isbotlash, loyiha risklari kabi atrof-muhit sharoitlarini tadqiq qilish va baholash, loyihaning

maqsadlari, hujjatlari va taxminlarini, shu jumladan loyiha rejasini tekshirish hamda loyiha xarajatlarining loyiha rejasiga va kutilayotgan natijalarga mos kelishini tekshirish.

1-rasm. Loyihalarda “due diligence” amaliyotini tashkil etish yo‘nalishlari

Manba: Iqtisodiy adabiyotlar asosida shakllantirilgan

Biznes loyihalarini samarali tashkil etishda iqtisodiy baholash loyihaga investitsiya kiritish kafolatlanganligini aniqlashga yordam beradi. Xarajat-foyda tahlili (CBA) kabi baholashning turli darajalari va shakllari mavjud. Iqtisodiy baholashni amalga oshirishda tegishli DTF ko‘rsatmalariga amal qilish kerak. Iqtisodiy baholashda quyidagilar zarur:

- jamiyat nuqtai nazarini butun yoki kichik to‘plam sifatida ko‘rib chiqish (masalan, davlat yoki mintaqa);
- loyiha yakuniy foydalanuvchilar va kengroq jamiyat uchun foyda keltirishini va bu imtiyozlar loyiha umumiy xarajatlarini qoplashini isbotlash (ya’ni, ijobiy sof joriy qiymat).

Loyihani ishga tushirish uchun aniq kelishuvlar va rollar va mas’uliyatlar, xizmat ko‘rsatish shartlari, doimiy tiqilib qolish yoki muammolarni hal qilish, qo‘llab-quvvatlash va texnik xizmat ko‘rsatish talab qilinadi. Ushbu jarayon loyihani aniqlashda erta boshlanishi kerak, bu loyiha ko‘lami etarli darajada aniqlanganligini va mijoz va operatorning talablarini hisobga oladi va loyiha ishlab chiquvchisi, mijoz yoki loyiha egasi va operator o‘rtasida aniq va bir ma’noli kelishuvlarni shakllantirish uchun loyiha davomida rivojlanadi. Agar operator loyiha hayotiy tsiklining boshida aniqlanmagan bo‘lsa, loyiha egasi bo‘lajak operator nomidan harakat qilishi va qarorlar

qabul qilishi va bu qarorlar natijalarini tegishli ravishda shartnoma shartnomalariga o'tkazishi kerak.

Biznes loyihalarini moliyalashtirish va samsradorligini baholashda loyihaning investitsion mantiqiy xarita (ILM)sini shakllantirish ham muhim hisoblanadi. Investitsion mantiqiy xarita (ILM) - bu investitsiyani asoslovchi mantiqning bir sahifali tasviridir. Bu mantiqiy, dalillarga asoslangan va oddiy odam tomonidan tushunilishi mumkin bo'lishi kerak. Bu ishonchli munozara va fikrlashning oldindan amalga oshirilishini ta'minlash usuli bo'lib, yechimlar aniqlanmasdan va har qanday investitsiya qarori qabul qilinishidan oldin muammoning to'g'ri ta'rifiga olib keladi. Mantiqiy xaritalash jarayoni yechimlarning aniq variantlarini loyihalashga o'tish o'rniga, potentsial tashabbuslarni aniqlash bilan yakunlanadi. Bu xaritalash uchun yuqori darajadagi, strategik e'tiborni qo'llab-quvvatlash va muayyan yechimga asoslangan variantlardan qochish uchun mo'ljallangan.